

שאלה: יש התעוררות רבה אצל הרבה מעם ישראל נגד ענין צער בעלי חיים. האם התורה מלמדת למנוע מזה?

תשובה: כבר בתחילת התורה היא מספרת "וישאר אך נח ואשר אתו בתיבה" (בראשית ז, כג) כותב רש"י כי פשט המקרא הוא כי מכל האנושות נשאר רק הוא. אבל יש גם מדרש אגדה שמובא ברש"י "גונח וכוהה-דם מטורח הבהמות והחיות. ויש אומרים שאיחר מזונות לארי, והכישו [הארי]. ועליו נאמר (משלי יא, לא) 'הן צדיק בארץ ישולם' עכ"ל. הוא היה צדיק, כמפורש עליו "נח איש צדיק" (בראשית ו, ט) אבל ["ישולם"] נענש עוד בחייו על חסרון אחד שאיחר מזון לאחת מהחיות.

כלומר ודאי מלת "אך" היא לשון מיעוט, אבל מדוע לא נאמרה מלת "רק נח" שהיא מלה שגורה יותר? אלא אפשר לדרוש כי נח היה זועק "אך" מרוב צער. צער ראשון על שהיה עסוק יום ולילה להביא מזונות לכל מיני בעלי-החיים, אלו ביום ואלו בלילה. כך לשון מדרש תנחומא (נח פרק ט): "כל אותן י"ב חדש לא טעם טעם שינה לא נח ולא בניו, שהיו זקוקין לזון את הבהמה ואת החיה ואת העופות... פעם אחד שהה נח לזון את הארי. הכישו הארי ויצא צולע שנאמר "וישאר אך נח".

פלא גדול, הרי כל בעלי החיים למאותיהם זכו לְהִמְשֵׁךְ ימות-חייהם הודות לטרחתו לבנות עבורם תיבה גדולה. וגם כל 365 ימים טרח יום ולילה להביא לכל אחד בנפרד את מזונו. ובשביל פעם אחת שאיחר, ייענש וישאר צולע וסובל? אלא למדנו מכאן מה חובתנו לבעלי-חיים הנמוכים.

חז"ל (ברכות מ ע"א) ציוו שאם האדם ניגש לאכול מזונו, עליו להקדים לתת מאכל לבהמות-בית שלו, לחיות-מחמד שלו, כי המקרא מקדים "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" ורק אחר כך כתוב "ואכלת ושבעת" (דברים יא, טו).

בטעם איסור אכילת בשר בחלב (שמות כג, יט) מודה רבי אברהם אבן עזרא שאין אנו יודעים מה הטעם שהקב"ה אסר זאת. אבל הוא עצמו מציע טעם שהוא לנטוע בנו מדת רחמנות, ולמנוע אכזריות. כך לשונו שם:

"ואין לנו צורך לבקש מה טעם איסורו כי נעלם מעיני הנבונים. אולי היה כי אכזריות לב הוא לבשל הגדי עם חלב אמו, כדרך "ושור או שה, אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ויקרא כב, כח). גם "לא תקח האם על הבנים" (דברים כב, ו). ומנהג רוב האדם שאין להם צאן ויקנו החלב בשוק, והחלב יהיה מאוסף משיות רבות. אולי הקונה הגדי לא ידע אנה אמו, והנה אם קנה חלב אולי יש בו מחלב אִם-הגדי שקנה ויהיה עובר. וכל ספק שהוא מן התורה לחומרא".

גם בטעם לא לשחוט ההורה והצאצא ביום אחד, באה התורה לחנך רגשות בני אדם, שיתחשבו ברגשות בעלי-החיים (רמב"ם, מורה נבוכים, ח"ג פרק מח, עמ' שצג). זו לשונו: "כי צער בעלי חיים בכך גדול מאד, כי אין הבדל בין צער האדם בכך וצער שאר בעלי חיים. כי אהבת האם חנינתה על בנה אינה תוצאה של ההגיון אלא פעולת כח המדמה המצוי ברוב בעלי החיים, כמציאותו באדם... וזהו הטעם בשילוח הקן".

על מצות שילוח הקן (דברים כב, ו) כתב רבנו בחיי:
"ועל דרך השכל 'שלח תשלח את האם', טעם המצוה ללמדנו על מדת הרחמנות, ושנתרחק מן האכזריות, שהיא תכונה רעה בנפש, וכענין שאסרה תורה לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד (ויקרא כב, כח), וכענין שנצטוינו בתורה שבעל פה דרך רחמנות לא דרך אכזריות בשחיטה בצואר ולא מן העורף".
[וכבר חקרו הפיזיולגיים והוכיחו כי כאשר חותכים במהירות את העורק הראשי בצואר, המוליך דם מהלב אל המוח, כמעט מיידית הבהמה מאבדת הכרתה ואינה חשה בכאבים כלל. אמנם האברים יפרכסו, אבל היא תגובה של עצבים, בלי שהבהמה ערה לכך. כמו זנב-לְטָאָה החתוכה ומופרדת מגוף הֶלְטָאָה, היא מפרכסת כמה דקות אבל בודאי בלי להרגיש כי אין לה קשר עם המוח].

התורה מְצַוָּה "לא תחסום שור בדישו" (דברים כה, ד). בדרך כלל אין יכולת לבעל המטע או הכרם למנוע מהפועלים אצלו לאכול קצת מן הפירות, בעת מלאכתם (דברים כג, כה). זכות זו מוענקת גם לבעלי החיים הרתומים לכלי חרישה, קצירה או דישה, כי יש להן צער אם יעבדו ולא יוכלו לאכול ממה שרואים. איסור זה כולל שאין בעל הכרם והשדה יכולים להפחיד את הבהמה מאכילתו ע"י צעקות ורעשים כדי למנוע ממנו לאכול (ספר החינוך, תקצ"ו). אלא יש להכין טרסקל [סל גדול] עם המזון ההוא ולתלות אותו בצואר הבהמה כדי שתאכל תוך כדי עבודתה.

"ספר חסידים" שנכתב לפני 800 שנה מרחיב באיסור "צער בעלי חיים". "עתיד הקב"ה להפרע עלבון סוסים מרוכביהם, על שהכו אותם במגפיים" (פסקא מד). המְשִׁים על הבהמה משא יותר מכדי יכולתה לשאת, ומכה אותה כדי ללכת, עתיד לתת את הדין (פסקא תרסו). ושם הבטיח שהמרחם על הבריות, מרחמים גם עליו מן שמים.

לא הותר לאדם הראשון לאכול בשר מן החי. רק אחרי דור המבול, לפי ירידת דרגת האדם, הותר לו לאכול בשר מבעלי החיים. יש בזה מעין ההיתר של "יפת תואר", "לא דברה תורה אלא כנגד יצר ברע". לפי דעת חז"ל, אכילת בשר

מבריאה את האדם [אמרו החוקרים כי הבשר עשיר בחלבונים]. כתב הרמב"ם (הלכות דעות פרק ה הלכה י) "דיו לבריא לאכול בשר מערב שבת לערב שבת". מקורו הוא דברי רב (חולין פד ע"א). אבל שם אמר אחריו ר' יוחנן שזאת מפני שרב היה בריא, אבל "כגון אנו (מפרש רש"י: "שאין אנו בריאים") מי שיש לו פרוטה בתוך כיסו" ישתדל להשיג בשר לאכילה. כלומר התיירו חז"ל אכילת בשר מפני צורך בריאות האדם [לשון רמב"ם במורה נבוכים, ח"ג פרק מח עמ' שצב: "וזה מה שלא נעלם משום רופא"]. כיון שהאדם הוא נזר הבריאה, הוא בעל שְׁכָל, ובעל יכולות חשובות בעולם, לכן שְׁעֵבֶדָה התורה בעלי חיים לצורך בני אדם. אבל הכל צריך להיעשות מתוך חמלה והתחשבות מִירְבִּית, כמה שרק נוכל.